



**Vereniging  
Vrienden Martinikerk**

**Secretariaat**  
Martinierkhof 3  
9712 JG Groningen

**Telefoon**  
050 311 12 77

**E-mail**  
vriendenmartinikerk@gmail.com

**Website**  
www.vriendenmartinikerk.nl  
www.martinikerk.nl



## Colofon

**Redactie**  
Marlies van Kruining  
Antoine van der Meer  
(redactiesecretaris)  
Sybren Sybrandy  
Tonko Ufkes  
Jan Visser

**Medewerkers**  
Pauline Broekema  
Jan Derksen  
Leo van Doeselaar  
Antoine van der Meer  
Jan Visser

**E-mail**  
info@martinikerk.nl

**Druk**  
Marnedrukkers, Leens



et wapen van Wilhelmus Frederici (zie artikel op pagina 3 tot en met 5)

Foto: Dirk Fennema, Haren

## an de redactie

In dit oktobernummer van Miniatuur een uitvoerig artikel van Pauline Broekema, verslaggever bij de NOS en schrijver, geboren en getogen in de stad Groningen. Ze noemt de Martini 'mijn kerk' en dat zullen veel lezers haar waarschijnlijk graag nazeggen. Maar de Martinikerk is natuurlijk van ons allemaal... Vandaar dat haar artikel ons allen hopelijk zal aanspreken.

Het hoofdartikel van dit nummer gaat over Wilhelmus Frederici en is geschreven door twee bestuursleden van de Vereniging Vrienden Martinikerk: Jan Derksen en Jan Visser.

Verder allerlei nieuws en nieuwtjes, want er staat weer heel wat te gebeuren in het komende uitgaans- en concertseizoen.

*Marlies van Kruning, Antoine van der Meer, Sybren Sybrandy, Tonko Ufkes, Jan Visser*

## genda Martinikerk

(zie voor de meest actuele stand ook "Agenda" onder [www.binnenstadskerken.nl](http://www.binnenstadskerken.nl))

### **Wijkgemeente Martinikerk:**

Elke zondag: 9.30 uur en 19.00 uur (op de tweede zondag van de maand om 17.00 uur)  
[www.wijkgemeente-martinikerk.nl](http://www.wijkgemeente-martinikerk.nl)

### **GSp - Studentenplatform voor Levensbeschouwing:**

Elke zondag: 11.30 uur en twee keer per maand  
Vesper: 17.00 uur (1 oktober tot 1 juni)  
[www.gspweb.nl](http://www.gspweb.nl)

### **Toeristische openstelling Martinikerk**

Voor toeristische bezoekers is de kerk tot en met eind april niet geopend.

Op de website vindt u onze openingstijden.

### **Contactgegevens Martinikerk:**

Martinikerkhof 3, 9712 JG Groningen  
tel: 050-3111277

E-mail: [info@martinikerk.nl](mailto:info@martinikerk.nl)

website: [www.martinikerk.nl](http://www.martinikerk.nl)

 @Martinikerk

*vrijdag 4 november*

### **Van der Leeuwlezing**

Door Daniel Kehlmann en Sunny Bergman  
Toegang: uitsluitend met gratis verkrijgbaar toegangsbewijs

Aanvang: 16.30 uur

*zaterdag 5 november*

### **Concert "Vespers van Rachmaninov"**

Noord Nederlands Concertkoor olv Louis Buskens

Toegang: € 19,99

Aanvang: 20.15 uur

*vrijdag 11 november*

### **Sint Maarten in de Martinikerk**

Zie los bijgesloten folder

*zaterdag 19 november*

### **Brocantefair**

Toegang: € 4,00

Tijd: 10.00 – 16.30 uur

*zondag 27 november*

### **Engelse liederen**

Concertkoor KOV olv Bram van der Beek

Aanvang: 16.00 uur

**Kerstconcerten** zie pag. 8

*zaterdag 7 februari*

### **Open Nederlandse Quiz Contest**

Aanvang 19.00 uur

*vrijdag 3 maart*

### **Concert Requiem, Krönungsmesse en Concertaria's Mozart**

The Bach Choir and Orchestra of The Netherlands  
Pieter Jan Leusink, dirigent

Toegang lezers Miniatuur: € 40,00

(met kortingscode DK77)

Aanvang: 19.30 uur



## **W**ilhelmus Frederici, persona van de Martinikerk

*Jan Derksen en Jan Visser*

Boven de Kapel in de Martinikerk bevindt zich de kleinste te verhuren ruimte, een kamer voor maximaal 12 personen. Deze kamer doet momenteel ook dienst als werkkamer voor de directeur, de heer Hans van der Zee. Op de deur staat "Fredericikamer". Deze kamer is genoemd naar Wilhelmus Frederici, geboren omstreeks 1455 en gestorven in 1525. Hij was vanaf 1484 "persona", hoofdpastoor van de Martinikerk. In die functie was hij eigenlijk een soort hulp-bisschop, verantwoordelijk voor meerdere parochies. Maar hij was ook vanaf 1477 secretaris van de stad Groningen en als zodanig een belangrijk man in Stad en Ommelanden. Wanneer zijn naam aan de kamer in de Martinikerk is gegeven weten we niet, maar het is een eerbetoon aan deze belangrijke figuur uit de historie van de Martinikerk. Toch is het ook niet geheel toevallig, want naast de Fredericikamer ligt de Librije, een oude naam voor "bibliotheek". Frederici heeft destijds zijn boekenverzameling nagelaten aan de Librije van de Martinikerk. Een deel van zijn boeken is nu nog aanwezig in de Universiteitsbibliotheek van de RuG.

Wij weten uit oude archieven best veel van deze man.



*Foto: Antoine van der Meer*

Wilhelmus Frederici (in gewoon Nederlands Willem Frederiks) was bevriend met de bekende Groningse humanist Rudolf Agricola (1443-1485). Agricola was ook als getuige aanwezig bij zijn promotie tot doctor in de geneeskunde in 1475. Twee jaar daarvoor was Frederici al gepromoveerd tot doctor artium (alfawetenschappen) in de stad Ferrara (Italië).

Frederici en Agricola waren beiden lid van de zogenaamde Aduarder Kring, een gezelschap van geleerden en edelen dat in de abdij van Aduard diepgaand discussieerde over geestelijke en wereldlijke kwesties. Ook Wessel Gansfort (1419-1489) was daarbij als één van de meeste prominente wetenschappers. Deze heren waren vooral in gesprek over het verval in de Katholieke Kerk. Zij voelden zich aangetrokken tot de beweging van de Moderne Devotie en tot de Broeders des Gemene Levens, de kring rondom Geert Grote te Zwolle. Deze beweging heeft uiteindelijk geleid tot het begin van de Reformatie door Maarten Luther in 1517. De leden van de Aduarder Kring kunnen worden gezien als voorlopers hiervan, maar ook, samen met Erasmus, als de eerste Noord-Europese Humanisten. Zij hadden grote belangstelling voor de oude Griekse en Latijnse cultuur met haar kunstuitingen, geschiedschrijving en wetenschapsbeoefening, en waren kritisch tegenover de adel en de geestelijkheid.

Onderling spraken ze meestal in het Latijn.

Het is onduidelijk welke rol Frederici heeft gespeeld in de discussies, maar dat hij een brede wetenschappelijk belangstelling had blijkt uit zijn boekenbezit. Mevrouw drs. G.C. Huisman heeft hierover geschreven in *Miniatuur*, jaargang 13 nr. 3 (2009).

## Een geschiedschrijvende pastoor

Wilhelmus Frederici is een vroeg-humanistische geschiedschrijver, met een heilig ontzag voor bronnen uit de oudheid. Hij heeft ons een werkje nagelaten met de titel "De Frisiorum situ, origine, moribus, rebus gestis et viris illustribus" ("Over de ligging, oorsprong, zeden, daden en beroemde mannen van de Friezen"). Hij situeert Friesland tussen de Eems en de Vecht met in het westen de Zuiderzee en in het zuiden Drenthe, en vraagt zich af of de stad Groningen in Drenthe of in Friesland ligt. Hij kiest voor Friesland en voert daarvoor een viertal argumenten aan. In dit boekje beweert hij dat de Friezen afstammen van de Assyriërs en niet van de Joden. Hij baseert zich daarbij op een geschrift van ene Berosus Chaldaeus, maar dit is later een vervalsing gebleken; het verhaal is verzonden door een Italiaanse dominicaan Giovanni Nanni, beter bekend als Johannes Annius de Viterbo, die dit in 1498 publiceerde.

Dat Frederici hierover heeft geschreven is niet zo vreemd: in het begin van de 16e eeuw woede een felle controverse in Groningen over de oorsprong van Friesland. Met zijn visie dat de Friezen afstamden van de Assyriërs keerde hij zich tegen de opvattingen van Werner Rolevinck, ook een geschiedschrijver, dat de Friezen nazaten waren van Joden die na de verwoesting van Jeruzalem in 70 na Chr. verstrooid zijn en zich met de broers Bruno, Friso en Saxo hadden verenigd. Deze broers zouden in de dagen van de apostel Thomas aan het eind van de eerste eeuw uit Indië zijn verdreven. Hij brengt hiertegen in, dat in de tijd van keizer Nero al Friezen naar Rome kwamen. En uit andere bronnen (oude Griekse of Romeinse schrijvers zoals Strabo, Plinius en Tacitus) leidt hij af dat Friesland al veel eerder bewoond was. Er was namelijk ook een verhaal dat Bruno, Friso en Saxo in de 4e eeuw voor Chr. hun geboorteland Indië hadden verlaten; zij zouden hebben gestudeerd bij Plato en hebben gevochten met de Macedonische koningen Philippus II en Alexander de Grote. Daarna zouden ze zich hebben gevestigd in Friesland en de oorspronkelijke bevolking hebben verdreven. Deze beide verhalen verdeelden de leden van de Aduarder Kring, met als uiterste consequentie: hoorde Groningen nu bij Friesland of bij Saksen?

In "De Frisiorum situ..." komt hij echter niet verder dat een beschrijving van de oorsprong en ligging van Friesland. Hij is niet toegekomen aan het voltooiën van dit werk.

## Een politieke pastoor

Frederici was al secretaris van de stad Groningen vóór hij pastoor werd. Als zodanig beheerde hij de stadskist (een soort archief) van Groningen, met daarin allerlei administratie over rechtspraak, verdragen, mandaten en protocollen.

Tussen 1489 en 1525 treedt Frederici namens de stad op als diplomaat en onderhandelaar met allerlei machthebbers. Dat was een woelige tijd: Groningen was zo'n beetje op het toppunt van zijn macht en wilde zich niet onderwerpen aan de Bourgondiërs: het Spaans-Habsburgse Huis. In 1498 werd hertog Albert van Saksen door keizer Maximiliaan aangesteld als potestaat (legeraanvoerder, stadhouder) van Friesland, waardoor hij ook aanspraak maakte op Groningen. De stad wilde zich echter niet onderwerpen aan Albrecht

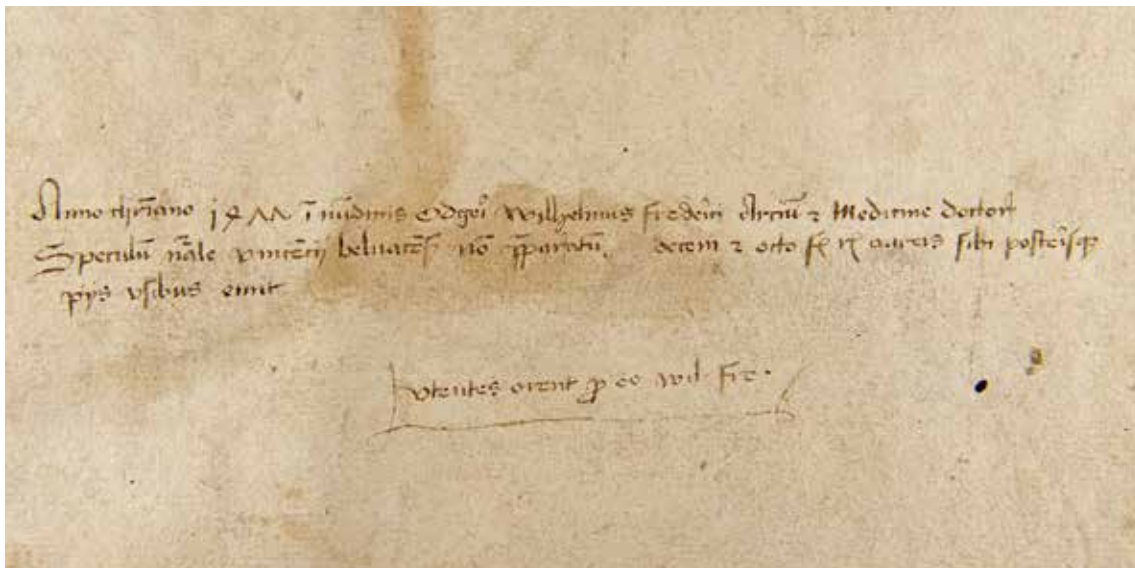


Het wapen van Wilhelmus Frederici (Foto: Dirk Fennema, Haren)

en evenmin aan diens zoon George, en zocht steun bij graaf Edzard I van Oost-Friesland. Edzard kon Groningen echter onvoldoende beschermen, daarom zocht de stad hulp bij hertog Karel van Gelre. Hierdoor mislukte het beleg van Groningen in 1514 en verkocht George van Saksen zijn rechten op Friesland uit geldnood aan keizer Karel V. Daarna ontstond een soort gezagsvacuum waarin allerlei partijen en benden Friesland (denk aan Grote Pier) en de Ommelanden hebben geteisterd. In die tijd is er zelfs een plan geweest van hertog Albrecht van Pruisen om het gebied tussen de Eems en de Vlie, en speciaal Groningen, te binden aan de zogenaamde Duitse Orde. Daarmee zou het grondgebied van de hertog van Pruisen, samen met Saksen en Brandenburg één groot Rijk worden als tegenhanger van het Habsburgse Rijk. Voor de onderhandelingen met Friesland zou in 1517 een diplomaat worden gestuurd naar Wilhelmus Frederici, de man die in de stad Groningen en de Ommelanden aan de touwtjes trok, om vrijwillig de heerschappij van de Duitse Orde aan te nemen. Dit plan is echter nooit uitgevoerd, maar het geeft wel aan hoe belangrijk Frederici was voor allerlei vorsten en machthebbers.

Pas in 1536 erkende de stad keizer Karel V als landsheer en kwam hiermee toch onder Habsburgse heerschappij. Maar toen was Frederici al gestorven. Hij heeft dus een belangrijke rol gespeeld in de politieke verhoudingen aan het begin van de 16e eeuw. Zijn zoon Hiëronymus trad later in zijn voetsporen als stadsrentmeester en secretaris van de gedeputeerden van Stad en Lande. Toen werd er nog goed samengewerkt door het Groninger stadsbestuur en de Ommelander Staten.

Het zal duidelijk zijn waarom Frederici zich zo heeft verdiept in de oorsprong en ligging van Friesland en de plaats van Groningen hierin. Dat had ook politieke redenen, al blijkt dat niet uit "De Frisiorum situ". De betekenis van Wilhelmus Frederici voor Stad en Ommelanden is groot geweest in een woelige periode, maar over zijn functioneren als pastoor weten we vrijwel niets. De deur met de naam "Fredericikamer" herinnert ons aan een veelzijdige, beroemde Groninger. Met ere!



Aankoop door Wilhelmus Frederici (Foto: Dirk Fennema, Haren)

---

### Literatuur:

W. Zuidema, "Wilhelmus Frederici, persona van Sint-Maarten te Groningen, en de Groninger staatkunde van zijn tijd", proefschrift RuG (1888)

A.J. Rinzema, in "Groningen 1040", Uitgeverij Profiel, Bedum (1990) pag.225-228

Drs. G.C. Huisman, Miniatuur jrg. 13 nr. 3 (2009) pag. 3-5

Kuno Binnendijk, "Meer Academie dan Klooster", Uitgave Kloostermuseum Aduard (2011)

[www.rug.nl/berossos\\_en\\_groningen](http://www.rug.nl/berossos_en_groningen)

J.A. Mol, "Friesland en Groningen onder de Duitse Orde? Een fantastisch plan", Historisch Tijdschrift Fryslân, Vol. 11 (2005) pag. 18-23



## Hoe de Martini “mijn kerk” werd

Pauline Broekema

Ik ben met de Martinatoren opgegroeid. Op school, aan de Singelstraat, zat ik het liefst in het lokaal op de bovenste verdieping. Het bood een magnifiek uitzicht op de toren. Een cadeautje in de grauwe schooltijd. In mijn herinnering speelde de kerk veel minder een rol. De Martini was alleen de toren. Het carillon, de transen oplichtend in de schittering van het vuurwerk op 28 augustus, het majestueuze uitzicht op de omlanden na een beklimming waar geen eind aan kwam. De kerk zag ik wel eens van binnen maar ik had er nog weinig mee. Als gereformeerd meisje kende ik de scheppingen van architect Reitsma. Gereformeerd (van het lichtere soort) bezochten we de Parklaankerk, de Stadsparkkerk en later de Goede Herder Kerk. De grote Egbert Reitsma verbond ik pas recent aan deze godshuizen. Dankzij een lezing van Reitsma-kenner Kees van der Ploeg, bevlogen kenner van het werk van de briljante bouwmeester.



De gewelfschilderingen komen stukje bij beetje tevoorschijn.  
Foto: Beeldbank Groningen

ken bier in De Vlaamsche Reus. Dat was het avontuur. Het dagelijks werk werd met ernst en toewijding verricht. Die eerste meters de ladder op, waren het ergst. Dan is de hoogtevrees voelbaar. Daarna, voorbij het onderste plankier verdween dat gevoel, zolang je maar niet in de diepte keek. Mijn gewelf bevond zich rechts naast het orgel. Wat ik blootlegde? Ik kan wel iets verzinnen, maar eerlijk gezegd weet ik het niet meer. Wat ik me wel herinner was de sensatie als er onder je chirurgijnsmes langzaam iets tevoorschijn kwam dat honderden jaren eerder was aangebracht. Liggend op onze rug, op de steiger, deden we het werk. Beeldschoon in zijn onbeholpenheid, vaag gekleurd zagen we de fresco's vorm krijgen. We waren trots er bij te mogen zijn. Soms kregen we er genoeg van, schaafden wat onvoorzichtiger en werden vermanend toegesproken.

Als ik met vrienden in Stad ben neem ik ze graag mee naar, wat ik altijd noem, de mooiste kerk van het land. Al was het alleen maar om ze “mijn gewelf” te laten zien. “Zo hoog?” vragen ze dan, de blik gericht op de tientallen meters boven ons.

“Ja, zo hoog” zeg ik dan. En triomfeer ik in mijn Groningse trots.

Pauline Broekema is verslaggever bij NOS Nieuws en schrijver. Geboren (1954) en getogen in de stad Groningen nam ze begin jaren zeventig deel aan een zomerkamp. De jonge deelnemers hielpen mee bij de restauratie van de Martinikerk en werden ingezet bij het blootleggen van de fresco's.



Foto: Jörgen Caris

## **D**e Martinikerk als tentoonstellingslocatie

*Antoine van der Meer*

Al een aantal jaren bent u er aan gewend: de Martinikerk in de twee zomermaanden als tentoonstellingslocatie. In 2013 had Henk Helmantel de primeur, gevolgd door Marius van Dokkum in 2014 en Rein Pol in 2015. Dit jaar viel de eer te beurt aan de jonge kunstenaar Egbert Modderman. Met een wat minder omvangrijke tentoonstelling dan de afgelopen jaren, zodat we in de zomermaanden het hoogkoor ook konden gebruiken voor huwelijksluitingen.

Ook deze tentoonstelling trok weer bijna 10.000 bezoekers. Daarmee hebben we bewezen een inmiddels bekende locatie te zijn.

Toen we met de kunstenaar deze tentoonstelling inrichtten, vertelde hij me, dat hij het mooi zou vinden, als er in ieder geval een paar werken verkocht zouden worden. Acht weken later was al het werk verkocht én had hij een opdracht voor nog eens een aanzienlijk aantal in zijn zak. We adviseren u dringend, Egbert Modderman in de gaten te houden ...

Maar niet alleen in de beide zomermaanden werd er geëxposeerd: de Klassieke Academie organiseerde in de omliggende maanden drie exposities. Voorafgaand aan de zomerperiode ter gelegenheid van het tienjarig bestaan de "Klassieke Salon". Daarna het examenwerk van de eerste afstudeerders van de afdeling Beeldhouwen. Een prachtige diversiteit van vormen en materialen. Omdat de kunstenaars ook vaak zelf aanwezig waren werd het zowel voor de bezoekers maar zeker ook voor de baliemedewerkers een mooie belevenis. In september sloten we het seizoen af met een derde expositie van de Klassieke Academie. Omdat docent Matthijs Röling dit jaar afscheid neemt, bood de Academie hem een Hommage-tentoonstelling aan. Alle kunstenaars, die op de expositie waren vertegenwoordigd, hebben les gehad van Röling. Ook deze tentoonstelling werd ruim bezocht.

We hopen zeker in de komende jaren naast de zomer-expositie de samenwerking met de Klassieke Academie voort te zetten. De eerste plannen zijn er al. In het volgende nummer van Miniatuur leest u er vast meer over.



*Bezoekers bij "Hommage aan Matthijs Röling" (Foto: Antoine van der Meer)*

## erstconcert vol muzikale verrassingen door de twee titulair-organisten van de Martinikerk

*Leo van Doeselaar*

Leo van Doeselaar en Erwin Wiersinga willen graag als aanvulling op hun grote, integrale Bach-cyclus in de Martinikerk op 18 december a.s. vanaf 15 uur een bont Kerstprogramma offren met zeer diverse orgelmuziek uit verschillende landen en uit verschillende eeuwen.



Nu de 32-voets prestantpijpen van Arp Schnitger weer gerestaureerd op hun plaats in de pedaaltoeren van het orgel staan, zullen die zeker aangesproken worden door de beide organisten! Waarschijnlijk zelfs door middel van vier handen en vier voeten.....

Erwin Wiersinga en Leo van Doeselaar mogen namelijk gebruik maken van enkele spectaculaire vierhandige en viervoetige bewerkingen die Sybolt de Jong maakte van delen uit Kerstcantates van Johann Sebastian Bach. Deze Bach-verrassingen voor vier handen en vier voeten doen toch ook op dit concert BACH weer centraal staan. De grootmeester wordt deze middag gesecondeerd door een bonte stoet van met name latere collegae waarvan veelal onbekende orgelbewerkingen van juist zéér bekende kerstliederen gespeeld gaan worden. Op het programma naast de genoemde Bachwerken 'tweehandige en tweervoetige' orgelcomposities in kerstsfeer van Pasquini, Buxtehude, Balbastre, Boëly, Widor, Dupré, Peeters en Barber.

De toegangsprijs is € 10,00 inclusief een glas Glühwein of glas of kopje met andere inhoud.

### KERSTCONCERTEN

uitgebreidere informatie vindt u op onze website [www.binnenstadskerken.nl](http://www.binnenstadskerken.nl)

#### donderdag 15 december

*"The Messiah" van G.F. Händel*

The Bach Choir & Orchestra of the Netherlands  
Toegang lezers Miniatuur: € 40,00 (code DK77)  
Aanvang: 19.30 uur

#### vrijdag 16 december

*"Christmas Baroque Concerts"*

The Bach Choir & Orchestra of the Netherlands  
Toegang lezers Miniatuur: € 40,00 (code DK77)  
Aanvang: 19.30 uur

#### zaterdag 17 december

*Concert Maastrichter Staar*

Toegang: € 24,50  
Aanvang: 20.00 uur



#### zondag 18 december

*Kerstconcert door onze beide titulair organisten  
Leo van Doeselaar en Erwin Wiersinga*  
Aanvang: 15.00 uur

#### woensdag 21 december

*Grootkoor Groningen*

Toegang: € 17,50  
Aanvang: 20.00 uur



#### vrijdag 23 december

*Weihnachtsoratorium*

Toonkunstkoor Bekker en The Northern Consort  
olv Geert-Jan van Beijeren Bergen en Henegouwen  
Toegang: € 32,50  
Aanvang: 19.30 uur

#### maandag 26 december

*Festival of Lessons and Carols*

Toegang: € 18,00  
Aanvang: 15.00 uur



### Correctie

Door een misverstand is in het vorige nummer van Miniatuur een storende fout geslopen in het artikel van Peter Hoffer over "De pelikaan en haar jongen". In de eerste zin staat dat de besproken schildering van de pelikaan is te vinden op het meest westelijke gewelf van het noordelijke zijschip van de Martinikerk. Dit moet zijn: het zuidelijke zijschip. Met dank aan enkele oplettende kijkers en lezers.